

УДК: 329(477):321.8

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.14>

ІСТОРІЯ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ ТА ЧОМУ НАШІЙ ДЕРЖАВІ ПОТРІБНА ДВОПАРТІЙНА СИСТЕМА

Марущак Я.С.,
*кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри філософії та україністики,
Національний університет «Одеська Морська Академія»
ORCID: 0009-0003-0800-3978
e-mail: yaroslavs.marushchak@gmail.com*

Марущак Я.С. Історія політичних партій незалежної України та чому нашій державі потрібна двопартійна система.

У статті здійснено комплексний аналіз історії створення, становлення та трансформації політичних партій незалежної України від початку 1990-х років до сучасності. Виокремлено чотири ключові періоди розвитку партійної системи, у межах яких простежено основні етапи еволюції політичних сил, їх ідеологічні засади, програмні цілі та реальний вплив на формування політичного процесу. Встановлено, що, незважаючи на короткий період розвитку української багатопартійної системи, громадяни демонстрували високу політичну активність, що підтверджується як кількістю зареєстрованих партій, так і масовим політичними рухами, такими як Революція на граніті, Помаранчева Революція та Революція Гідності. Водночас багатопартійна система України характеризувалась фрагментацією парламенту, коротким життєвим циклом партій, ідеологічною непослідовністю та орієнтацією на електоральний цикл. Особливу увагу приділено негативним наслідкам домінування тимчасових політичних проектів, що часто створювалися під конкретні вибори, а також впливу олігархічного капіталу на діяльність партій. У статті обґрунтовано доцільність переходу України до моделі двопартійної системи як інструменту забезпечення стабільності, посилення політичної відповідальності та підвищення інституційної спроможності партій. Здійснено порівняльний аналіз міжнародного досвіду функціонування двопартійних систем, зокрема, США та Великої Британії, а також застосовано «Закон Дюверже», що підтверджує ефективність двопартійної моделі в умовах мажоритарних або змішаних виборчих систем. Розглянуто гіпотетичний сценарій функціонування стабільної проєвропейської партії в Україні, яка б ініціювала системні реформи, забезпечувала стратегічне планування та підтримувала постійний діалог із суспільством. Автор робить висновок, що формування двопартійної системи в Україні має відбуватися еволюційним шляхом, що включає поступове зміцнення основних основних партій, стабілізацію електоральних симпатій та підвищенням довіри громадян до демократичних інститутів

Ключові слова: політичні партії України, багатопартійна система, двопартійна система, політична стабільність, електоральний цикл, політична відповідальність, євроінтеграція.

Marushchak Y.S. The history of political parties in independent Ukraine and why our country needs a two-party system.

The article provides a comprehensive analysis of the history of the creation, formation, and transformation of political parties in independent Ukraine from the early 1990s to the present. Four key periods in the development of the party system are identified, within which the main stages of the evolution of political forces, their ideological foundations, programmatic goals, and actual influence on the political process are traced. It is established that despite the relatively short history of Ukraine's multiparty system, citizens have demonstrated high political activity, as evidenced by the number of registered parties and mass political movements such as the Revolution on Granite, the Orange Revolution, and the Revolution of Dignity. At the same time, Ukraine's multiparty system has been marked by parliamentary fragmentation, the short life cycle of parties, ideological inconsistency, and a

focus on the electoral cycle. Particular attention is given to the negative consequences of the dominance of temporary political projects, often created for specific elections, as well as the influence of oligarchic capital on party activities. The article substantiates the advisability of Ukraine's transition to a two-party system model as a tool for ensuring stability, enhancing political accountability, and increasing the institutional capacity of parties. A comparative analysis of international experience with two-party systems, particularly in the United States and the United Kingdom, is provided, along with the application of Duverger's Law, which confirms the effectiveness of the two-party model under majoritarian or mixed electoral systems. The article also considers a hypothetical scenario of a functioning stable pro-European party in Ukraine that would initiate systemic reforms, ensure strategic planning, and maintain ongoing dialogue with society. The author concludes that the formation of a two-party system in Ukraine should proceed through an evolutionary process, involving the gradual strengthening of major parties, the stabilization of electoral preferences, and the enhancement of public trust in democratic institutions.

Key words: political parties of Ukraine, multiparty system, two-party system, political stability, electoral cycle, political accountability, European integration.

Мета дослідження полягає в системному аналізі етапів становлення та трансформування політичних партій в Україні в період незалежності з акцентом на виявлення чинників фрагментації партійної системи та обґрунтування доцільності переходу до моделі двопартійної системи як засобу підвищення політичної стабільності, інституційної спроможності партій і ефективності демократичних процедур.

Постановка проблеми: Незважаючи на досить молоду політичну історію незалежної України, а в порівнянні з політичною історією таких провідних демократичних країн як Велика Британія, Сполучені Штати Америки та Франція, 33 роки доволі короткий часовий простір, громадяни України проявили доволі високу політичну активність. Звісно, повномасштабне вторгнення на українські землі РФ, майже знищило політичне життя України, та політичну активність громадян але до цієї жахливої трагедії ми мали дуже активне політичне суспільство. Станом на 1 січня 2022 року в Україні, разом з ліквідованими, було зареєстровано 370 політичних партій [7]. Це доволі гарно ілюструє вищевикладений тезис. Також необхідно згадати про два Майдани, Помаранчева Революція 2004 року та Революцію Гідності 2013 року, а також передвісницю української незалежності Революцію на граніті, рушійною силою якої була політично свідомо молодь з демократичними орієнтирами.

Стан опрацювання проблематики. Отже, виникає необхідність надати визначення що таке політична партія, та які різновиди існують в нашій державі. В.І. Нечай надає наступне визначення, політична партія – це організована група однодумців, яка виражає інтерес частини народу, класу, класів, соціальної верстви, верств, намагається реалізувати їх завдяки здобуттю державної влади або участі в ній [1, с. 279].

Відповідно до статті 2 Закону України «Про політичні партії в Україні» Політична партія - це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян - прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах.

У статті 3 вищевказаного Закону зазначено, що політичні партії провадять свою діяльність відповідно до Конституції України, цього Закону, а також інших законів України та згідно із партійним статутом, прийнятим у визначеному цим Законом порядку. А також, що політичні партії в Україні створюються і діють тільки із всеукраїнським статусом [5].

Виклад основного матеріалу. За роки незалежності України політичний ландшафт країни неодноразово змінювався. Деякі партії мали значний вплив на політичне життя країни в різні періоди. Для зручності можна розділити ці періоди на чотири.

1. 1990-ті роки. Період зародження політичного життя, де домінували ще радянські політичні погляди яким опонували націоналістичні рухи. Якщо згадати самі впливові політичні партії того часу то їх було три.

Перша, Народний рух України (НРУ) – одна з головних сил, що боролася за незалежність України. У 1990-х роках партія мала серйозний вплив, однак після загибелі В'ячеслава Чорновола (1999) її роль значно зменшилася.

Друга партія, Комуністична партія України (КПУ) – домінувала у Верховній Раді в першій половині 1990-х, виступала проти незалежності та ринкових реформ. Була заборонена у 2015 році через закон про декомунізацію.

Третя партія. Соціалістична партія України (СПУ) – партія Олександра Мороза, яка була популярною в 1990-х і на початку 2000-х, особливо серед прихильників лівих ідей.

2. Умовно період 2000-х років у політичному житті України можна охарактеризувати як етап стратегічного вибору між вектором співпраці з Російською Федерацією та інтеграцією із Західними країнами.

Перша. Партія регіонів – створена в 1997 році, здобула популярність у 2000-х. Її лідери (Віктор Янукович, Микола Азаров) представляли проросійський курс. Панувала за президентства Януковича (2010-2014), розпалася після Революції Гідності.

Друга. Блок Юлії Тимошенко (БЮТ) – потужна політична сила в 2000-х, що об'єднувала націонал-демократів і центристів. Очолювана Юлією Тимошенко, відігравала значну роль у Помаранчевій революції (2004) та політичному житті країни.

Третя. «Наша Україна» – партія Віктора Ющенка, яка стала рушієм Помаранчевої революції 2004 року. У 2000-х мала потужну підтримку, але згодом втратила вплив.

3. Третій період у розвитку політичних партій в Україні можна охарактеризувати як етап, пов'язаний із Революцією Гідності. Зокрема, одна з ключових партій цього періоду – Всеукраїнське об'єднання «Свобода» – сформувалася ще до зазначених подій, здобувши представництво у Верховній Раді у 2012 році, проте її політична активність та вплив суттєво зросли після подій Майдану.

Перша. Свобода – націоналістична партія, що отримала велику підтримку в 2012 році, але згодом втратила вплив.

Друга. Опозиційний блок – спадкоємець Партії регіонів, який існував у 2014-2019 роках і представляв проросійську частину електорату.

Третя. Блок Петра Порошенка (БПП) – утворений у 2014 році, став основною владною партією після Євромайдану та президентства Порошенка.

Четверта. Народний фронт – партія Арсенія Яценюка, яка перемогла на парламентських виборах 2014 року, але швидко втратила підтримку.

4. Останній період, який розпочався у 2019 році й триває до сьогодні, можна охарактеризувати як період електоральної революції. Його ключовою подією стало обрання Володимира Зеленського Президентом України, що ознаменувало кардинальну зміну політичного ландшафту країни. Водночас його партія «Слуга Народу» здобула безпрецедентну кількість місць у Верховній Раді, встановивши рекорд за всю історію незалежної України щодо рівня парламентського домінування однієї політичної сили.

Перша. Слуга народу – партія, створена для підтримки Володимира Зеленського. У 2019 році здобула абсолютну більшість у Верховній Раді.

Друга. Європейська солідарність – партія Петра Порошенка, яка стала головною опозиційною силою після 2019 року.

Третя. Батьківщина – партія Юлії Тимошенко, яка зберігає вплив, хоч і втратила колишню популярність.

Четверта. Опозиційна платформа – За життя (ОПЗЖ) – проросійська партія, яка була заборонена у 2022 році після повномасштабного вторгнення РФ.

П'ята. Голос – партія, створена Святославом Вакарчуком, мала певний вплив у 2019-2020 роках, але швидко втратила підтримку.

Наразі постає необхідність здійснити стислий аналіз програмних засад вищезгаданих політичних партій та оцінити результати їхньої діяльності. Це дозволить визначити відповідність задекларованих цілей реальним досягненням, а також оцінити їхній вплив на політичний та соціально-економічний розвиток України.

1. Народний рух України (НРУ): Ця партія відіграла ключову роль у здобутті незалежності України. Її програма була спрямована на національне відродження, демократизацію та економічні реформи [15].

2. Комуністична партія України (КПУ): Її програма базувалася на марксистсько-ленінській ідеології, з акцентом на соціальну справедливість, державну власність на засоби виробництва та інтеграцію з країнами СНД [13].

3. Соціалістична партія України (СПУ): Програма СПУ включала побудову соціально орієнтованої економіки, захист прав трудящих та розвиток соціальної інфраструктури [22].

4. Партія регіонів: Її програма акцентувала увагу на економічному розвитку, зміцненні відносин з Росією та захисті прав російськомовного населення [20].

5. Блок Юлії Тимошенко (БЮТ): Програма БЮТ була спрямована на європейську інтеграцію, боротьбу з корупцією та підтримку малого і середнього бізнесу [10].

6. Наша Україна: Програма партії включала європейську інтеграцію, розвиток демократії та ринкової економіки [16].

7. Всеукраїнське об'єднання «Свобода»: Її програма підкреслювала націоналістичні цінності, захист української мови та культури, а також соціальну справедливість [23].

8. Опозиційний блок: Програма партії була орієнтована на нейтралітет у зовнішній політиці, відновлення економічних зв'язків з Росією та захист прав російськомовного населення [18].

9. Блок Петра Порошенка (БПП): Програма БПП включала європейську інтеграцію, зміцнення обороноздатності країни та проведення економічних реформ [9].

10. Народний фронт: Її програма була спрямована на зміцнення національної безпеки, проведення антикорупційних реформ та європейську інтеграцію [14].

11. Слуга народу: Програма партії акцентує увагу на боротьбі з корупцією, реформуванні судової системи та залученні інвестицій [20].

12. Європейська солідарність: Програма партії підкреслює європейську та євроатлантичну інтеграцію, зміцнення обороноздатності та підтримку демократичних реформ [12].

13. Батьківщина: Програма партії включає соціальний захист населення, підтримку аграрного сектору та європейську інтеграцію [8].

14. Опозиційна платформа – За життя (ОПЗЖ): Програма партії орієнтована на нейтралітет у зовнішній політиці, відновлення відносин з Росією та захист прав російськомовного населення [17].

15. Голос: Програма партії акцентує увагу на реформуванні економіки, боротьбі з корупцією та європейській інтеграції [11].

Отже, ми можемо прослідкувати наступні тенденції, партії в основному існують один-два електоральних циклів (п'ять років), партії постійно змінюють свою назву, відповідно до електоральних потреб, партії створюються під вибори Президента України. А інколи в своїй діяльності вони використовують ці всі елементи.

Якщо проаналізувати хто з партійних лідерів протримався довше всіх на цій позиції, то ми побачимо Юлію Тимошенко (Блок Юлії Тимошенко, Батьківщина). На другому місці буде Петро Порошенко, його політичні погляди іноді були доволі різні, для прикладу він був співзасновником Партії Регіонів, що мала доволі проросійську позицію [19].

Під час «Революції Гідності», він кардинально змінив свої погляди на користь Євроінтеграції України, та очолив партію Блок Петра Порошенка, яка згодом змінила свою назву на Європейська Солідарність, проте, як ми бачимо вище програма партії та її цілі змінені не були, а залишились тими ж.

Також доволі цікавими виявились програми партій та їх задачі різних періодів існування незалежної України. Для прикладу, з 1990-х по 2000 роки задачі партій були спрямовані на соціальний розвиток та соціальну справедливість в Україні. З 2000 – х по 2010-ті ця тенденція змінюється й виокремлюються наступні – проєвропейські та проросійські. Після «Революції Гідності» в Парламенті України VIII скликання ми бачимо що до цих тенденцій додається мілітаризовані завдання. Питання соціальних проблем або не підіймаються або вуалюються за лозунгами європейської інтеграції.

Зважаючи на вищевикладене виникає необхідність детальніше зупинитись на проєвропейських та проросійських партіях.

Основні партії спрямовані на європейську інтеграцію: Блок Юлії Тимошенко/Батьківщина, Наша Україна (припинила своє існування), Блок Петра Порошенка/Європейська Солідарність.

Проросійські партії були:

Комуністична партія України, Партія Регіонів, яка спочатку перетворилась на Опозиційний Блок, а потім на Опозиційну Платформу «За Життя». На даний момент, всі вищеперераховані партії заборонені в Україні.

В парламенті IX скликання були представлені партії з наступними результатами, Опозиційна Платформа «За Життя» посіла – 13,05%. Батьківщина Юлії Тимошенко – 8,18%. Європейська Солідарність – 8,10%

Рекордну кількість, за всю історію незалежної України, набрала партія «Слуга Народу» Володимира Зеленського, яка до речі не заявляла а ні чіткі проєвропейські а ні чіткі проросійські напрямки діяльності, та більш трималась центричної лінії, набрали – 43,16%. [2. 112 ст.]

Отже, до 2022 року в українській політиці чітко прослідковувались два протилежні вектори – проєвропейський (БЮТ, «Наша Україна», БПП/ЄС) та проросійський (КПУ, Партія Регіонів, ОПЖЗ), причому останні змінювали назви, але зберігали ідеологічне ядро. До уваги не беруться окремі політичні діячі, які виходили з Опозиційного Блоку/ОПЗЖ, такі як, Євген Мураєв та Михайло Добкін.

Тепер виникає необхідність розглянути питання двопартійної системи.

Двopтpійнa cиcтeмa — це форма партійної системи, за якої політичне життя держави доміновано двома головними партіями, що по черзі здобувають владу, тоді як інші партії мають другорядний вплив. Класичними прикладами країн з двопартійною системою є США (Демократична та Республіканська партії) та Велика Британія (Консервативна та Лейбористська партії). Основною перевагою такої системи вважається стабільність політичного курсу, ефективне функціонування уряду та чітка відповідальність політичних сил перед виборцями [3].

У двопартійній системі конкуренція зосереджена між двома основними суб'єктами, які змушені розширювати свою підтримку серед широких верств населення. Це, у свою чергу, сприяє центристським програмам та політичній відповідальності. Така система зазвичай забезпечує більшу політичну стабільність, спрощує виборчий процес для громадян та сприяє ефективнішому ухваленню законодавчих рішень [6. 202 ст.].

Виникає необхідність навести приклад з нещодавньої політичної історії України. Після перемоги Петра Порошенка на президентських виборах 2014 року, було проголошено курс на Євроінтеграцію та запроваджено низку доволі революційних реформ. Самі відомі з них, це медична реформа, реформа освіти та правоохоронної системи. Загальновідомим є також те, що вищевказані реформи закінчились невдало. Виникає питання, чому? А з нього ще низька питань: Чи можливо за п'ять років провести подібні реформи? Чи можливо за вищевказаний час ефективно адаптувати законодавство під такі реформи? Чи можливо зробити ефективний механізм реалізації, за такий короткий термін. Відповідь очевидна – ні.

Механізми що працюють у ЄС та США створювались протягом століть й сподіватись що в Україні вони запрацюють за п'ять років, навіть не зважаючи на досвід вищевказаних країн – марно.

На жаль в сучасній політичній історії нашої держави виникла негативна тенденція, мислити та діяти електоральним циклом, тобто п'ять років. Та як кажуть політтехнологи – перше про що потрібно думати після перемоги на виборах, це про наступні вибори. Такою самою логікою й проводились вищевказані реформи, ціль яких була не результат, а демонстрація, для електорату на виборах.

Виникає концептуально важливе питання: якими могли б бути наслідки впровадження в Україні двопартійної системи. Гіпотетично, за умови функціонування стабільної проєвропейської партії саме вона ініціювала б необхідні реформи, водночас здійснюючи системне інформування громадськості щодо механізмів їх реалізації та прогнозованих строків виконання. Такий підхід міг би замінити нинішню практику розрізнених дій проєвропейських політиків, що переважно зосереджуються на короткотерміновому політичному піарі замість стратегічного діалогу із суспільством. Це дозволяє поставити запитання: яким був би результат такої трансформації політичного процесу і чи надало б суспільство перевагу запропонованій моделі партійної взаємодії?

Висновки. Отже, політична історія незалежної України засвідчує, що багатопартійна система, хоч і є проявом демократичного плюралізму, водночас створює низку викликів, таких як:

1. Фрагментація парламенту. Висока кількість партій у Верховній Раді унеможлиблює формування стабільної більшості, що часто призводить до політичної кризи або урядової нестабільності;
2. Орієнтація партій на виборчий цикл. Більшість партій створюються під конкретні вибори та втрачають вплив після одного – двох циклів, що свідчить про їх низьку інституційну спроможність;
3. Ідеологічна розмитість. Програми багатьох партій часто не мають чіткої ідеологічної бази, змінюються залежно від політичної кон'юнктури, що унеможлиблює послідовність державної політики.

У цьому контексті запровадження або еволюційне формування двопартійної системи виглядає доцільним шляхом для України:

1. Стабільність та передбачуваність політичного курсу. Двopтpійнa cиcтeмa cпpияє довгoстрoкoвoмy cтpатeгічнoмy плaнувaння, щo є критично важливим для країни в умовах війни та післявоєнної відбудови;

2. Чітка відповідальність за дії уряду. При наявності двох основних партій, виборець краще розуміє, хто несе політичну відповідальність за ухваленні рішення;

3. Спрощення виборчого процесу. У виборця зменшується кількість складних рішень, що може підвищити явку та довіру до системи загалом;

4. Зменшення впливу олігархічного капіталу. У багатопартійній системі великі бізнес – структури мають можливість «інвестувати» у кілька партій одночасно у двопартійній системі конкуренція між основними партіями стає прозорішою.

Варто зазначити, що перехід до двопартійної системи не обов'язково повинен бути юридично закріплений. Це може бути поступовим результатом еволюції партійного середовища, посилення інституційної спроможності двох основних політичних сил, стабілізації електоральних симпатій населення.

Підтвердження ефективності двопартійної системи можна знайти у працях таких дослідників, як Моріс Дюверже, який у своєму «законі Дюверже» вказує на залежність між мажоритарною виборчою системою та формуванням двопартійної політичної системи [4].

У підсумку, враховуючи політичну нестабільність, фрагментацію та короткотривалість партійного існування в Україні, модель двопартійної системи виглядає більш ефективною. Вона здатна забезпечити прозорість, відповідальність, інституційну сталість і політичну стабільність, що є критично необхідними в умовах війни, реформ та євроінтеграції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бабкіна, О.В., Горбатенко, В.П. (ред.). *Політологія: Підручник*. 3-тє вид., перероб. і доп. Київ: ВЦ «Академія», 2008. 568 с. (Серія «Альма-матер»).
2. Бойко, О. *Новітня історія України (2014–2024 рр.): навч. посіб.* 2-ге вид., допов. Київ: ВЦ «Академія», 2023. 224 с. (Серія «Альма-матер»).
3. Britannica. *Two-party system*. URL: <https://www.britannica.com/topic/two-party-system>.
4. Duverger, M. *Political Parties: Their Organization and Activity in the Modern State*. Wiley, 1954.
5. Закон України «Про політичні партії в Україні». *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 23, ст. 118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14#Text>.
6. Політична енциклопедія / ред. Ю. Шайгородський. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
7. Політичні партії України. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Політичні_партії_України.
8. Батьківщина // Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Батьківщина>.
9. Блок Петра Порошенка (Європейська Солідарність). Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейська_Солідарність.
10. Блок Юлії Тимошенко. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Блок_Юлії_Тимошенко.
11. Голос // Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Голос_\(партія\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Голос_(партія)).
12. Європейська Солідарність. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Європейська_Солідарність.
13. Комуністична партія України. Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Комуністична_партія_України_\(1993–2022\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Комуністична_партія_України_(1993–2022)).
14. Народний фронт. Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Народний_фронт_\(Україна\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Народний_фронт_(Україна)).
15. Народний рух України. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Народний_рух_України.
16. Наша Україна // Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Наша_Україна.
17. Опозиційна платформа — За життя. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Опозиційна_платформа_—_За_життя.
18. Опозиційний блок. Вікіпедія. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/Опозиційний_блок_\(партія\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Опозиційний_блок_(партія)).
19. Партія Регіонів // LB.ua. URL: https://lb.ua/file/party/1587_partiya_regioniv.html.
20. Слуга народу // Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Слуга_народу.
21. Соціалістична партія України (СПУ). Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Соціалістична_партія_України.
22. Всеукраїнське об'єднання «Свобода». Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Всеукраїнське_об'єднання_«Свобода».